

122 mm houfnice vzor 1909 (122-мм гаубица образца 1909 г.) v bitvě československých legionářů na jezeře Bajkal.

Karel LUDVÍK, jednota ČSOL „mjr. i. m. Václava Vokurky“ Boletice.

122 mm houfnice vzor 1909 systém Krupp

„Burjat“, „Fedosia“, „Tovaryšč“ a „Tarzan“, a pět dřevěných vlečných prámů (barží). Z autoru dostupných fotografií je zjevné, že parníky s dostatečnou tonáží a vlečné prámy vyzbrojili 76 mm lehkými kanóny vz. 1902 systém Putilov a právě 122 mm polními houfnicemi vzor 1909 systém „Krupp“.

122 mm houfnice vzor. 1909 systém „Krupp“ společně s houfnicemi stejné ráže vz. 1910 systém „Schneider“ tvořila základ sborového dělostřelectva Ruské imperiální armády. Potřeba zavést do výzbroje tento typ děla vyplynula ze zkušeností z Rusko – japonské války, kdy se ukázalo, že třípalcové (7,62 cm) polní kanóny vz. 1900 nedokázaly účinně ničit lehká polní opevnění Japonců.

Zakázku na vývoj zadala Hlavní správa dělostřelectva Ruské imperiální armády domácímu Obuchovskému³ a Putilovskému⁴ závodu a také několika zahraničním zbrojovkám. Vojskové zkoušky dodaných vzorů proběhly v letech 1908-1909 a na základě jejich výsledků byla do ruského dělostřelectva zavedena houfnice německé firmy „Krupp“⁵ po označení 122 mm houfnice vzor. 1909.

Sériová výroba probíhala v Obuchovském a Putilovském závodu v Petrohradu. Do bolševické revoluce v listopadu 1917 se podařilo vyrobit 1465 houfnic tohoto vzoru.

122 mm houfnice vz. 1909 používala chobotovou lafetu s otočnou horní částí. Její šroubový pívotový mechanismus umožňoval stranový odměr hlavně v celkovém rozsahu 4°. Náměrový mechanismus dovoľoval udělit hlavní náměr v rozsahu -7° až + 43°.

Hlaveň tvořil 1 690 mm (14 ráží) dlouhý vrtaný monoblok s duší, opatřenou progresivním drážkováním s 36 drážkami. Hlaveň byla s kolébkou spojena dvěma vodícími můstky. V přišroubovaném zadku hlavně se nacházel horizontální klínový závěr.

122 mm houfnice vzor 1909 systém Krupp
na vlečném prámu

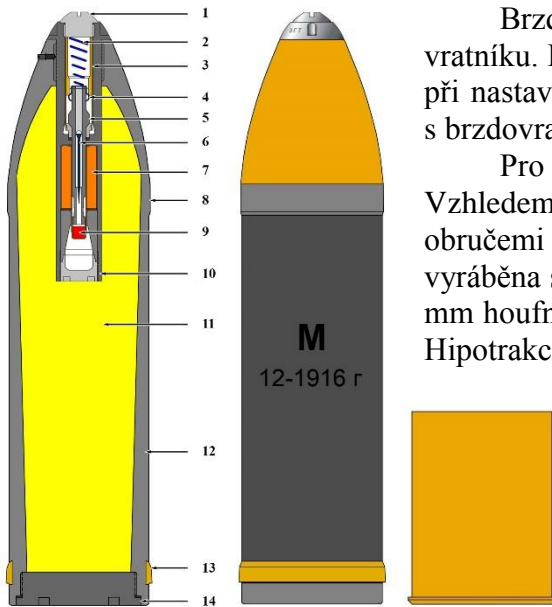
¹ Dobový název dělostřelecké jednotky, dne odpovídající dělostřeleckému oddílu. V létě 19185 byl tvořen třemi dělostřeleckými bateriemi po čtyřech dělech.

² Petr. Blahuš: „Námořní bitva“ na Bajkale. Legionářský směr 2/2013.

³ Obuchovský ocelářský závod (Обуховский сталелитейный завод). Založen 16. 05. 1863 P. M. Obuchovem, N. I. Putilovem a C. G. Kudrjavcevem. Od 1. 2. 1886 „Státní Obuchovský závod“. Na počátku 1. sv. války dodal více než 90 % dělostřelecké výzbroje námořnictva a 50 % pro pozemní armádu. V současnosti „Státní Obuchovský závod“ a. s. (Акционерное Общество „ГОЗ Обуховский завод“).

⁴ Kronštadské slévárny (Кронштадтский чугунолитейный завод). Založeny 28. 02.1801 carem Pavlem I. Po převzetí N. I. Putilovem nesly slévárny od 1. 11.1848 název Putilovský závod (Пutilовский завод). Dnes „Kirovský závod“ a. s. (Открытое Акционерное Общество „Кировский завод“).

⁵ Friedrich Krupp AG. Založeny v německém Essenu 20. 11. 1811 Friedrichem Kruppem a bratry Georgem a Wilhelmem von Kechel. Od roku 1816 byl jediným vlastníkem zakladatel Friedrich Krupp. Později akciová společnost, jedna z největších světových zbrojovek.

122 mm (48 ln) trhavá tritolová střela s nábojkou:

1 – závěrný šroub; 2 – distanční pružina; 3 – setrvačnostíní objímka; 4 – pérová pojistka; 5 – rozbušková úderka; 6 – nápichová jehla; 7 – tetrylová počinka; 8 – sestředovací nákrůžek; 9 – rtuťová rozbuška 2 g; 10 – nárazový zapalovač 4 G. T.; 11 – trhací náplň (Trotyl) 4 695 g; 12 – ocelové tělo střely; 13 – měděná vodící obroučka; 14 – šroubovací dno střely.

Šrapnelová střela s 45 sek. časovacím zapalovačem dosahovala maximálního dostřelu 7 700 m. Osvětlovací střela, vystřelená se základní a třemi přídatnými náplněmi (celkem 800 g) měla maximální dostřel 5 335 m.

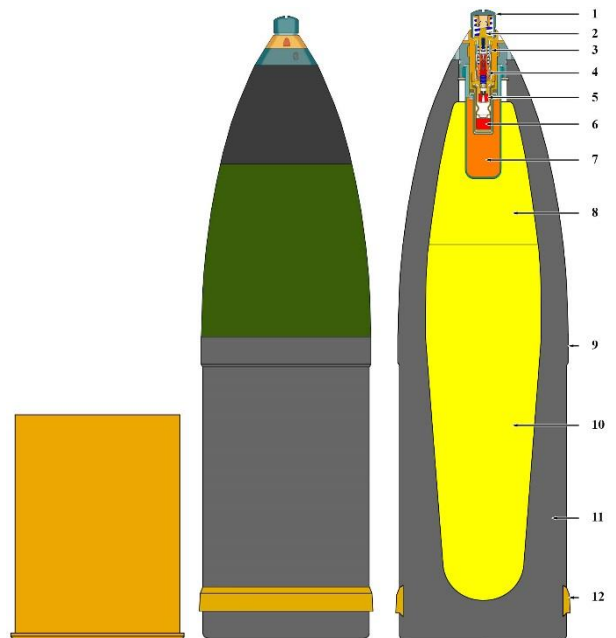
V noci 15. srpna československé loďstvo⁶ vyplulo z Listveničné⁷. Parníky a vlečné prámy s 122 mm houfnicemi vzor 1909 přepravily přes jezero Bajkal výsadkovou skupinu o síle cca 1 000 mužů⁸ pod velením ruského podplukovníka Ušakova⁹, která se ráno 16. srpna 1918 vyloďila v týlu bolševických vojsk u vsi Posolská.

V poledne československá „flotila“ doplula v mlze až asi 8 km před přístav v Mysové. Mlha v tu chvíli opadla a legionáři mohli Mysovou spatřit. Na přístav zaútočily parníky „Sibirjak“ a „Feodosia“ se svými vlečnými prámy, parník „Burjat“ hlídkoval na jezeře pro případ, že by se objevilo některé bolševické plavidlo. Rudí si mysleli, že jde o loď, které jim vezou proviant, což umožnilo

Brzdovratné zařízení se skládalo z hydraulické brzdy a pružinového vratníku. Hmotnost hlavně, uložené v zad posunutých kolébkových čepech, při nastavování náměru vyrovnávaly dva pružinové vyvažovače, umístěné s brzdovratným zařízením pod hlavní v skříňové kolébce.

Pro přepravu houfnice byla předpokládána hipotrakce šestispřežím. Vzhledem k tomu byla použita dřevěná loukoťová kola s železnými obručemi a průměrem 1 321 mm. Od roku 1913 byla kola pro zjednodušení vyráběna s průměrem 1 219 mm. Tento průměr odpovídal velikosti kol 122 mm houfnic vzor 1910, vyvinutých francouzským koncernem „Schneider“. Hipotrakce vyžadovala použití kolesny vzor 1911, ve které se převáželo 12 ran a příslušenství děla.

Houfnice používala dělené střelivo. V mosazné 159 mm vysoké válcovité nábojnici s okrajem byly uloženy hedvábné váčky s náplní páskového bezdýmného prachu F₂48. Základní náplň měla hmotnost 341 g a další čtyři přídatné náplně vždy po 153 g. Při střelbě plnou náplní (953 g) dostřel tříštivou střelou o hmotnosti 22 936 g dosahoval maximální vzdálenosti 7 681 m.

122 mm (48 ln) trhavá tritolová střela francouzského vzoru s nábojkou:

1 – zapalovač Schneider 24/34 Mle. 99/08; 2 – pouzdro nápichové jehly; 3 – setrvačnostíní objímka; 4 – roznětková úderka; 5 – přenosová slož; 6 – rtuťová rozbuška 2 g; 7 – melinitová počinka 25 g; 8 – trhací náplň (lisovaný Melinit); 9 – sestředovací nákrůžek; 10 – trhací náplň (litá směs Melinit/Dinitronaftalen); 11 – tělo střely z ocelolitinu; 12 – měděná vodící obroučka.

⁶ Bohuslav Dimitrij Všetička, divizní generál, Ing. *25. 9. 1893, Náchod, †19. 8. 1942, Plötzensee. Do legií vstoupil 15. 8. 1916, postupně velel několika dělostřeleckým jednotkám. Od ledna 1919 působil v hodnosti podplukovníka ve funkci náčelníka štábu velitele čs. arm. sboru na Rusi. Do ČSR se vrátil v hodnosti plukovníka v roce 1920 a stal se velitelem 25. děl. brigády. Absolvoval generálský kurz a v roce 1928 byl povýšen na brigádního generála. Od roku 1930 velel dělostřeleckému učilišti v Olomouci, od roku 1933 velitelem dělostřelectva III. sboru v Brně, roku 1937 jmenován velitelem 15. divize v Trenčíně. Po okupaci Československa v březnu 1939 se vrátil do Brna, kde byl přidělen jako civilní pracovník k Zemskému úřadu, do odboje zapojen od dubna 1939. Zatčen Gestapem 29. února 1940. Rozsudkem Lidového soudního dvora v Berlíně 27. 11. 1941 odsouzení k trestu smrti. Popraven 19. 8. 1942 v Berlíně-Plötzensee.

⁷ Listveničná (Listvjanka). Přístav na jezeře Bajkal, v ústí řeky Angara.

⁸ Výsadková skupina byla složena z úderného praporu poručíka Háška, ruského Barnaulského pluku, 1. roty 7. stř. pluku „Tatranského“, poloviny 4. roty 8. stř. pluku „Slezského“, kozáckého jízdního oddílu, dvou ruských a čtyř československých děl.

⁹ pplk. Boris Fedorovič Ušakov. Ruský důstojník v československých službách, vynikající taktik a strůjce mnoha úspěšných a smělych bojových operací. Naposled náčelník štábu 2. československé divize. 17. 8. 1918 padl do zajetí a byl vzápětí bolševiky umučen.

Ledoborec „Bajkal“. V době námořní bitvy byla na nájzdové rampě na přídi umístěna 122 mm houfnice.

se na zpáteční cestu. Při cestě zpět, asi 10 km od přístavu, potkalo naše loďstvo druhou velikou loď rudých, „Angaru“, která se vracela z akce, kdy palbou kryla ústup sovětských vojsk u Tanchoje. Ta však rychle uhnula k pobřeží a plnou parou odplula k přístavu Mysové. Další plavba již probíhala bez problému a legionáři se bezpečně vrátili do Listveničné.

Úkol vyřadit ledoborec „Angara“ dostal parník „Burjat“ pod velením vynikajícího dělostřelce poručíka Všetičky. Ten v noci z 19. na 20. srpen 1918 po celodenním hledání našel „Angaru“ skrytou v malém přístavu. „Burjat“ zahájil palbu, ale rychlá „Angara“ uprchla. Když její posádka zjistila, že již nemá na pobřeží žádnou podporu, rozhodla se 1. září 1918 kapitulovat. Později se vzdal i „Krugobajkalec“ a ostatní bolševické lodi.

Mezitím došlo k těžkým bojům s velkou přesilou bolševiků jak mezi jednotkami pod přímým Gajdovým velením¹¹, útočícími frontálně ze západu, tak i Ušakovovým výsadem z východu.

Hlavní síly bolševické obrany o síle cca 3 000 mužů se po zprávách o vylodění ve svém týlu a o katastrofě u Mysové začaly 16. srpna stahovat na východ a večer 17. srpna dorazily do stanice Posolské. Část vlaků hledala spásu v útěku na západ, kde se ale zrovna hroutila bolševická fronta, druhá část ujela na východ, tam na ni ovšem číhal Ušakovův desant. Jednotky výsadku se bolševikům sice podařilo rozdělit na čtyři části a zatlačit od trati, zde se však udržely až do příchodu hlavních Gajdových sil ráno 18. srpna 1918.

Spojené československé jednotky pak znovu dobyly stanici Posolskou, kde ukořistily většinu bolševických vlaků, uvízlých před zničeným železničním mostem. Cesta na východ byla volná, 20. srpna dobyla Východní skupina Věrněudinsk a pokračovala dále ve směru na Vladivostok.

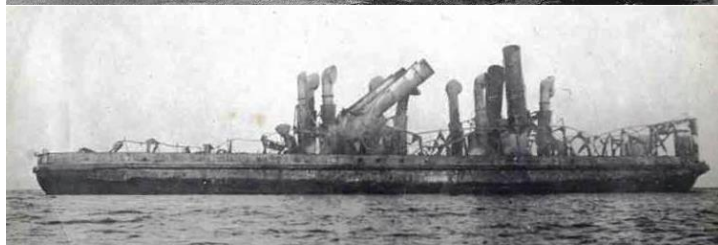
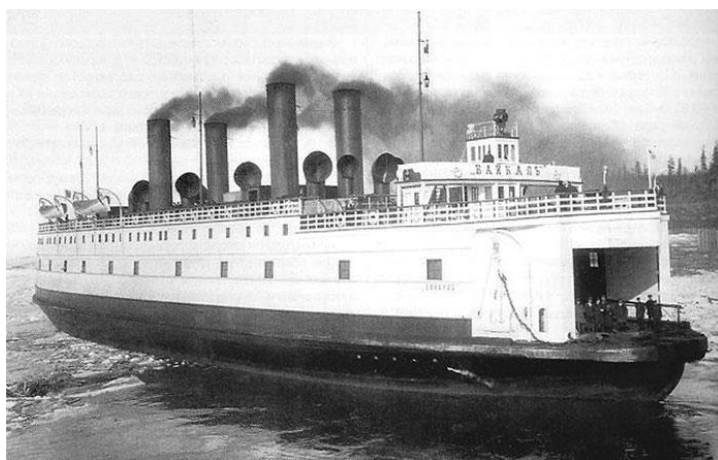
1. září se spojila Sibiřská skupina s legionáři postupujícími od Vladivostoku a legie tak ovládly celou železnici od Volhy po Tichý oceán. Skončily i námořní akce Československého vojska na Rusi.

Čechoslovákům se přiblížit na 4 km k přístavu. V přístavu kotvící ledoborec „Bajkal“¹⁰ s houfnicí ráže 122 mm na palubě se chystal zahájit palbu, ale Čechoslováci byli rychlejší.

Rána z děla praporčíka Kolína zasáhla na Bajkalu převáženou nádrž paliva, loď začala hořet a posádka opustila palubu. Dělostřelci Procházka a Kejla poškodili parník „Krugobajkalec“, který však nakonec unikl.

Ruská obsluha děl na vlečných prámech ostřelovala nádraží a zapálila skladiště nafty. „Bajkal“ dostal několik dalších ran z milosti, a potom už všechna děla pálila po desítkách vlaků, jimiž byla Mysová přeplněna. Legionáři ostřelovali nádraží a přístav přibližně půl hodiny, než do stanice přijel obrněný vlak, ze kterého byla sundána děla a rudí začali střelbu opěťovat.

Jelikož hlavní úkol, zničení hlavní nepřátelské lodi, byl splněn a legionáři nechtěli dále pokoušet štěstěnu, dali

Ledoborec „Bajkal“ v roce 1909 a jeho vrak s dřevěnou nástavbou, zcela vyhořelou po zásahu z děla prap. Kolína

¹⁰ Bolševici disponovali na jezeře Bajkal velkými ledoborci „Angara“ a „Bajkal“, parníky „Krugobajkalec“, „Michail“, „Vlna“ a „Krug“, všechny byly poháněny šrouby a vyzbrojeny děly.

¹¹ Východní (původně Sibiřská skupina). Uvolnila 20. 6. 1918 z obklíčení skupinu Novonikolajevskou, jejíž jednotky absorbovala a postupovala dále na východ, k Bajkalskému jezeru, ke spojení se skupinou Vladivostockou. Irkutsk. Ve dnech 15. - 20. 7. 1918 Východní skupina pod velením plukovníka Gajdy vybojovala průchod mimořádně členitým terénem s množstvím tunelů kolem Bajkalského jezera. Tento úspěch umožnila právě výsadková skupina pplk. Ušakova.

Prameny a literatura:

Kapesní kalendář Čs. vojska na rok 1920. Irkutsk 1919.

Mjr. děl. Karel Kavena: Dějiny dělostřeleckého pluku 1 Jana Žižky z Trocnova v ruské revoluci a ve vlasti. Praha 1937.

С. Будаковский: Краткий учебник артиллерии. Петроград 1917

В. И. Рдудтовский: Исторический очерк развития трубок и взрывателей от начала их применения до конца мировой войны 1914-1918 г. Москва 1940.

<http://ww1.milua.org/R122hovizer0910.html>

http://zw-observer.narod.ru/books/cannon/122-mm_field_howitzzer_mod_1909.html

<http://rodinnivalecnici.webnode.cz/plukovnik-jezdectvo-sibir-miroslav-broz-pluk-slechta-legie-legionar-esalon-transport-magistrala/zakladajici-casti-2-jizdneho-pluku-sibirsky/a1-cesko-slovacky-jizdni-division/>

<http://www.narmyslenka.cz/view.php?nazevclanku=namorni-bitva&cislocclanku=2008080006>

<http://www.vhu.cz/ovladnuti-transsibirske-magistraly-ceskoslovenskymi-legionari-v-roce-1918/>

<http://www.vojna.net/portal/viewtopic.php?t=1212>